
BIBLIJA U ŽIVOTU CRKVE

Marinko Vidović, Split

UDK: 22.06 : 264-067

Pregledni članak

Primljeno 12/2000

Sažetak

Kao knjiga, točnije knjižnica koja u pisanu obliku čuva temeljno iskustvo odnosa Boga s Izraelom i ranom Crkvom, Biblija poprima svoju fizionomiju u okrilju Crkve i u njoj nastavlja živjeti. Tematici "Biblija u životu Crkve" pristupili smo, slijedeći smjernice II. vatikanskog koncila, sinkronijski s povremenim dijakronijskim izletima. Pokušali smo uočiti svijest Crkve i vjeru njezinih članova o važnosti Biblije u aktualnom povijesnom trenutku života Crkve, oslanjajući se na najnovije crkvene dokumente o Bibliji. Najprije smo istražili ulogu, značenje i važnost Biblije u liturgiji, posebice pod vidom navještaja riječi i homilije. Zatim smo promotrili prisutnost Biblije u teologiji i teologije u Bibliji, s posebnim naglaskom na Bibliji u suvremenoj egzegezi. Na trećemu mjestu pozabavili smo se Biblijom pod vidom služenja riječi u obliku propovijedi i kateheze. Na kraju smo, uz kratki povijesni pregled čitanja Biblije u Crkvi, istaknuli dva najznačajnija vida sadašnjeg čitanja - u zajednici ili skupinama i osobno duhovno čitanje - po kojima u današnjim prilikama Božja riječ najčešće postaje hranom ljudskom duhu, temeljem njegova razmatranja, molitvenog dijaloga sa živim Bogom, kontempliranja i usmjeravanja svekolikog življenja.

Gljučne riječi: Biblija, Pismo, riječ Božja, Crkva, navještaj, homilija, propovijed, kateheza, teologija, egzegeza, čitanje, tumačenje.

Uvod

Zadanoj temi "Biblija u životu Crkve"* mogli bismo pristupiti dijakronično, vremeplovom, hodom kroz povijest i uočavanjem važnosti Biblije u pojedinim značajnijim fazama života Crkve. Ali, kako je tema našega rada ujedno i naslov 6. poglavlja dogmatske konstitucije o objavi II. vatikanskog koncila *Dei Verbum*¹, čini nam se

---

* Ovo je tekst predavanja koje sam u znatno skraćenu obliku održao na Znanstvenom skupu o Bibliji u Zadru 6. prosinca 2000., prigodom otvaranja izložbe Biblija u više od sto jezika. Zatražen je za objavu od uredništva Vjesnika Zadarske nadbiskupije.

da je ovaj temi najbolje pristupiti upravo koncilskim duhom i logikom. A Koncil, kada govori o Bibliji u životu Crkve, ne pristupa toj tematici dijakronijski, nego sinkronijski. Naime, uočava i izražava svijest Crkve i vjeru njezinih članova o važnosti Biblije u aktualnom povijesnom trenutku života Crkve.

Prvo što upada u oči, čitajući koncilsku konstituciju, jest činjenica da Koncil ne koristi naziv Biblija, već naziv "Božanska pisma", konstatirajući da su ona uvijek u Crkvi čašćena kao i samo Gospodinovo Tijelo. Kad koristimo naziv Biblija, mislimo upravo na Božanska pisma ili, točnije, na Pisma koja sadrže riječ Božju. Sintagma "riječ Božja" višeznačna je. Riječju "Bog" izražava se da dolazi od Boga ili je u vezi s Bogom na jedinstveni način. Bog poučava na mnogo načina, ali u judeo-kršćanskoj tradiciji o Bibliji Bog daje jedinstvenu pouku u sačuvanom pisanom obliku koji sadrži zapis o njegovu odnosu s Izraelom i ranom Crkvom. Biblija je knjižnica Izraela i knjižnica rane Crkve koja čuva temeljno iskustvo, koje može služiti kao pouka kasnijem Božjem narodu. Drugim dijelom sintagme, odnosno govorom o "riječi" u Bibliju unosimo ljudski element. Ljudi govore riječi i stvaraju zvukove koji se čuju i svaku je riječ u Bibliji napisalo ljudsko biće. Biblija je utjelovljena Božja riječ, koja uključuje ljudsko razmišljanje, ljudsko značenje i ljudsko iskustvo.²

Svako i sveukupno proučavanje Biblije ima za svrhu njezino bolje poznavanje tako da se svi vjernici mogu hraniti "kruhom života sa stola riječi Božje", da mogu otkriti u njezinim knjigama kako "nebeski Otac s velikom ljubavlju dolazi u susret svojim sinovima i s njima razgovara", te da iskustvom dožive "veliku silu i moć riječi Božje, koja je uporište i životna snaga Crkve, jedrina vjere sinovima Crkve, hrana duši, čisto i nepresušno vrelo duhovnoga života" (DV 21). Egzegeza kao tumačenje Pisma i čitav napor i rad bibličara dosežu svoj vrhunac onda kada se svaki pojedini kršćanin osobno konfrontira s Pismom kao riječju Božjom, kada u nju uroni, iz nje crpi hranu i snagu za život i kada se na nju oslanja pri usmjeravanju vlastitoga življenja. Bez ovoga sav bi napor bibličara bio gubitak vremena, vješta intelektualna igra, zanimljiva i dostojna, ali bez posljedica za život ljudi, vjernika i kršćanskih zajednica.

Teoretske spoznaje o Bibliji, prema Koncilu, trebaju postati život u liturgijskom slavlju, u teološkoj refleksiji, u službi Riječi, u svakodnevnom čitanju Biblije i u duhovnom životu vjernika. Ovo su

---

1 O tome kako je došlo do ovoga naslova i kakva mu je bila nakana vidi, Lj. Rupčić - A. Kresina - A. Škrinjar, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi Dei Verbum*, FTI, Zagreb, 1981., str. 253s.

2 Usp. R. E. Brown, *Biblija: 101 pitanje i odgovor*, Miob, Velika Gorica, 1999., str. 35s.

glavne teme 6. poglavlja koncilske Konstitucije i, čini nam se, najbolja struktura (naslovi) našega izlaganja.

1. BIBLIJA I LITURGIJA

Crkva oduvijek, premda na različite načine i različitim intenzitetom, izražava svoje čašćenje Svetog pisma posebice u liturgiji (usp. DV 21).

U zadnjem, 6. poglavlju, među svrhama i ciljevima izučavanja Biblije, *Dei Verbum* kao poseban cilj naglašava umnažanje "služitelja Riječi koji su sposobni ponuditi narodu Božjem hranu Pisma" (DV 23). Konstitucija pokazuje veliko zanimanje za služenje riječi (usp. DV 24) koje se na poseban način ostvaruje onda kada služitelji komuniciraju "svojim vjernicima, posebice u sv. liturgiji, bogatstva riječi Božje" (DV 25a). Koncil preporučuje svim vjernicima čitanje Biblije i njezino poznavanje, ali naglašava važnost liturgije, koja je "toliko bogata božanskim riječima" (DV 25) i koja je najprikladnije mjesto za susret s Božjom riječju. Riječ Božja je od presudne važnosti za liturgiju, a liturgija je najprikladniji *locus* za cjeloviti susret s Božjom riječi.³

I najnoviji dokument Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi*⁴ čitav jedan dio (IV.)⁵ posvećuje tumačenju Biblije u

³ Usp. A. M. Triacca, *Bibbia e liturgia*, u: Nuovo Dizionario di Liturgia, (izd. D. Sartore - A. M. Triacca), Roma, 1984., str. 175-197.

⁴ Opširnije o ovom dokumentu vidi, M. Vidović, *Tumačenje Biblije u Crkvi. Značenje dokumenta Papinske biblijske komisije*, u: CUS 29 (1994), str. 178-188. Dokument je predstavljen javnosti u travnju 1993. u prigodi stogodišnje obljetnice enciklike *Providentissimus Deus* (18. 11. 1893.) Leona XIII., pedesetogodišnjice enciklike *Divino afflante Spiritu* (30. 9. 1943.) Pija XII., koje su posvećene biblijskim pitanjima. U razdoblju između ove dvije enciklike papinsko Učiteljstvo je više puta očitivalo svoje zanimanje za svetopisamsku problematiku. Tako, godine 1902. Leon XIII. formira Biblijsku komisiju; godine 1909. Pio X. utemeljuje Biblijski institut u Rimu; god. 1920. Benedikt XV. obilježava 1500. godišnjicu smrti sv. Jeronima enciklikom o tumačenju Biblije. Takav poticaj papinskog Učiteljstva na proučavanje Biblije nalazi svoju potpunu potvrdu na II. vatikanskom koncilu u Dognatskoj konstituciji o božanskoj objavi *Dei Verbum* (18. 11. 1965.). U navodima i osvrtima na tekst dokumenta slijedimo vlastiti prijevod talijanskog izdanja: Pontificia Commissione Biblica, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 1993. Tekst je preveden na hrvatski u izdanju Kršćanske sadašnjosti u nizu Dokumenti 99: Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi. Govor Pape Ivana Pavla II.* i dokument Papinske biblijske komisije, Zagreb, 1995. U bilješkama donosimo i stranice hrvatskog prijevoda.

⁵ Uz uvod i zaključak, dokument je podijeljen u četiri dijela. U I. dijelu riječ je o metodama i pristupima tumačenju Sv. pisma; u II. dijelu obrađena su neka značajnija hermeneutička pitanja; u III. dijelu prikazane su neke karakteristične

Crkvi. I u njemu je istaknuta uloga Pisma u liturgiji, posebice u slavljenju euharistije i sakramenata. U slavlju euharistije Pismo kao Božja riječ je važan element, a u slavlju sakramenata i konstitutivni element. Homilija koja aktualizira Božju riječ, integralni je dio liturgijskoga euharistijskog slavlja.

Prisutnost i važnost Biblije u liturgiji promotrit ćemo pod dva vida: navještaj riječi i homilija.

1.1. *Proklamacija - navještaj riječi*

U igri slobodnih asocijacija, kad se spomene riječ Biblija, prvo što nam padne na pamet jest knjiga. Za one koji su se malo bavili Biblijom i kojima je poznat njezin nastanak i struktura bit će to zbirka knjiga ili čak čitava biblioteka, knjižnica,⁶ a za one koji je ne poznaju i koji joj površno pristupaju, bit će to najobičnija knjiga koju vjernici dviju najvećih monoteističkih religija - židovstva i kršćanstva - časte kao Svetu knjigu, kao Božju riječ i objavu. Ali, Biblija je i nešto više. Mnogi zapisi i spisi koji se sada nalaze u Bibliji i tvore njezin sadržaj, prije toga su bili tekstovi koji su se javno čitali, recitirali i proklamirali na liturgijskim slavljinama u prigodi nekih blagdana. Biblijski tekstovi su dakle ponajprije navještajni tekstovi. Čitali su se glasno pred okupljenom zajednicom, gotovo uvijek liturgijskom zajednicom. Upravo kao takvi sačuvani su i došli su i do nas.

S ovim tekstovima, posebice onima koje mi kršćani nazivamo Stari zavjet, komemoriralo se i aktualiziralo velike događaje iz izraelske prošlosti koji su upravo u ozračju liturgijskog slavlja postajali sadašnjost slušatelja. Naime, po njima su slušatelji postajali

---

dimenzije katoličkog tumačenja Sv. pisma; u IV. dijelu dokument se bavi tumačenjem Biblije u životu Crkve.

6 Pod ovim nazivom ne podrazumijevamo samo broj knjiga, već različito vrijeme i mjesto nastanka kao i različite književne rodove biblijskih knjiga. Biblija je u pisanu obliku, a ako se vodi računa o tradicijama koje su njoj zapisane još i više, nastajala više od tisuću godina. U tom vremenskom rasponu biblijski auktori susretali su se s raznim problemima i predstavljali su razne stadije teološkog poimanja koji će uvjetovati način njihova izvještavanja o Božjoj objavi. Ljudski auctor nije vidio cijelu sliku, nego dio slike, koji je onda oblikovao tako da bude od pomoći njegovim suvremenicima. Reći općenito "Biblija kaže" bez osvrta na pojedinu biblijsku knjigu koja to kaže, jednako je kao reći to se nalazi u biblioteci. U suvremenim bibliotekama knjige su tematski, auktorski ili na druge načine složene na policama, i to u odjelima za povijest, biografije, romane, drame, pjesništvo, itd. Već nam taj smještaj nešto govori o knjizi. I knjige koje su u sastavu Biblije već samom činjenicom da se nalaze u njezinu sastavu govore nešto o sebi. Crkva ih je prepoznala i priznala kao nadahnute i normativne spise svoje vjere, a ne ponajprije i jedino kao povijesne ili čak znanstvene prikaze pojedinih tema.

dionicima tih događanja, uključivali su se u njih kao da se događaju u njihovo vrijeme i kao da su im oni sami akteri. Ovakvom poimanju i uživljavanju u tekstove dosta je pridonosio istočnjački mentalitet Židova, kojemu prošlost nikada nije samo događaj koji se jedanput dogodio i ostao za leđima, nego je to događaj koji se trajno *zikkaronski* aktualizira, posadašnjuje logikom vertikalne povezanosti sadašnjega sa svim prošlim naraštajima, logikom solidarnosti ili, kako se stručno voli reći, logikom *corporative personality*.

Nešto slično događalo se i s ne malim brojem odlomaka NZ-a, gdje i sada pažljivijem uhu ne promiče jeka liturgijskoga slavlja (primjerice, izvještaj o Posljednjoj večeri) ili kerigmatske proklamacije onoga što je Isus učinio ili izrekao (primjerice, Petrovi i Pavlovi govori u Dj, ili neke kerigmatske formulacije u Pavlovskim spisima - usp. Rim 15,3-5). Čak i tekstovi koji nemaju veze s liturgijom, koji nisu ni nastali za liturgiju niti su korišteni u njezinom sklopu, ili tekstovi koji nisu namijenjeni usmenom navješćaju (takvi su Mudrosni spisi u SZ-u, a u NZ-u pavlovske poslanice), velikim dijelom su stigli do nas zahvaljujući upravo liturgiji, kako sinagogalnoj, tako i kršćanskoj.

U pogledu Biblije vrlo lako zaboravljamo i jednu povijesnu činjenicu. Naime, prije izuma tiska, a i nekoliko stoljeća nakon toga, i Židov i kršćanin poznavali su Bibliju ponajprije iz usmenog navješćaja, jer osim što je većina bila nepismena, samo su rijetki mogli posjedovati rukopise koji su u obliku svitaka ili kodeksa tvorili sv. knjigu. I danas mnogi kršćani, premda posjeduju cjelovitu Bibliju, svoje poznavanje Pisma mogu zahvaliti samo ili uglavnom usmenom navješćaju s liturgijskih slavlja.

Pismo je nastalo iz navješćaja i ponajprije je namijenjeno navješćaju. U ambijentu liturgijske zajednice navješćaj biblijske riječi poprima dijaloški karakter: jedan "Ti" se obraća jednom "vi", nama koji slušamo i prihvaćamo biblijsku riječ kao riječ života, kao Božju riječ. Sjetimo se da nakon svakog navješćaja pisamskog teksta u liturgiji navjestitelj izgovara riječi: "Riječ je Gospodnja", na koje sabrana zajednica aklamativno odgovara: "Slava tebi, Gospodine!", ili "Slava tebi, Kriste!" Kršćanstvo nije religija knjige, kao recimo islam, već je religija žive riječi, riječi koja se ovdje i sada naviješta, u kojoj "otac nebeski s velikom ljubavlju dolazi u susret svojim sinovima i s njima razgovara" (DV 21). Bit Božjega govora i razgovora s ljudima je u "snishodljivosti" (*synkatabasis*) po kojoj je Bog, veli sv. Augustin, s ljudima ljudski razgovarao (usp. DV 13). Upravo u liturgiji "Bog govori svome narodu, Krist nastavlja naviještati evanđelje, a narod odgovara Bogu pjesmom i molitvom" (SC 33).

Liturgija je najprikladniji ambijent naviješćanja, tumačenja, razumijevanja i usvajanja Pisma. Ona je prirodni ambijent Pisma, jer

je u liturgiji Pismo niklo ili barem poprimilo identitet Pisma. Kada se naviješta riječ Pisma, ona u slušatelju budi, osnažuje i raspiruje vjeru, te okuplja Crkvu (usp. DV 17; LG 19). A upravo je to prvotna nakana svih spisa koje nalazimo u Bibliji.

Zbog te povezanosti Biblije s liturgijom Koncil je mogao usporediti Pismo, upravo kao navještaj koji se sluša na liturgijskom okupu, s Euharistijom,⁷ točnije stol riječi sa stolom Tijela Gospodnjega (usp. DV 1; SC 51). Kao što je Euharistija istinska, tvarna, supstancijalna i sakramentalna nazočnost proslavljenog Gospodina u obličju kruha i vina među svojima, tako je i riječ naviještana u liturgiji Božja nazočnost (usp. SC 7), koja snagom svoje riječi hrani svoje vjernike. "Ako se u Pismu 'Bog obraća svome narodu' (*Rimski misal* br. 35), liturgija riječi zahtijeva veliku brigu kako u navještaju čitanja, tako i u njihovu tumačenju".⁸

Evo zašto je postkoncilska liturgijska obnova obogatila liturgiju čitanjima iz Pisma, razdvojila stol riječi od stola Euharistije i dopustila svakom vjerniku da se navjestiteljski obrati okupljenoj liturgijskoj zajednici čitanjem sv. tekstova.

1.2. Homilija: tumačenje Pisma

Uz navještaj biblijske riječi usko je povezana homilija. Ona je integralni dio liturgijskog slavlja, i sama je navještaj, pa joj stoga glavni izvor treba biti Pismo. Znatno se i sadržajem i formom razlikuje od propovijedi, posebice tematske.

Ako gledamo etimološki, homilija, od *homilein* (= razgovarati), trebala bi imati dijaloški karakter. Sjetimo se Lukina izvještaja o Isusovu boravku u nazaretskoj sinagogi (Lk 4,16-30). Ovdje nalazimo tipičan primjer homilije: u kontekstu liturgijskog slavlja (sinagoga kultura) najprije je naviještena Božja riječ iz proroka Iz (61,1-2), tako da je već sam navještaj popraćen aktualizacijskim tumačenjem, sa svrhom da ono o čemu govori Božja riječ bude prihvaćeno kao ono što se "sada" događa u zajednici. Aktualizacija i jest umijeće iščitavanja

7 Ta povezanost potječe od sv. Augustina koji piše: "Što ti se čini, da je veća riječ Božja ili Tijelo Kristovo? Ako hoćete pravo odgovoriti, onda dakako morate reći da nije manja riječ Božja nego Tijelo Kristovo" (PL 39, 2329).

8 Papinska biblijska komisija, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 112. U hrvatskom prijevodu tekst se nalazi na str. 1425 i točnije navodi broj odredbe Rimskog misla, naime riječ je o br. 33, a ne kao u talijanskom tekstu o br. 35.

za sadašnji trenutak; njome se vlastito vrijeme pretvara u događaj spasenja.⁹

Dijalog se obično događa među osobama koje se poznaju. Homilija stoga zahtijeva poznavanje onih kojima se obraća, njihovih problema i potreba, tako da im može ponuditi riječ Božju koja je navještena za njihovu konkretnu situaciju, u njihovom "sada" koje osvjetljava i izaziva Božju riječ. Aktualizacija je nužni i bitni dio homiletskog nastupa (usp. GS 4; PO 4).

Dobra homilija kao tumačenje i aktualiziranje Božje riječi u kontekstu liturgije trebala bi imati sljedeće karakteristike:

- pretpostavlja poznavanje i životno usvajanje naviještene Božje riječi od strane onoga tko je izgovara (poznavanje tekstova);

- obraća se osobama čiji se problemi, događanja i aspiracije moraju duboko poznavati (to je pred-tekst ili predrasumičevanje kojim pristupamo ponuđenim tekstovima);

- ostvaruje se u kontekstu liturgijskog slavlja, u zajedništvu i vjeri Crkve (to je kontekst);

- nudi ne toliko povijesno-kritičko tumačenje teksta, njegovu povijest nastanka, koliko sučeljavanje svijeta koji je u tekstu prisutan sa svijetom slušatelja, tako da Božja riječ osvjetli i izazove stvarnost i budućnost sudionika. Nudi aktualizirajuće tumačenje riječi Božje i stavlja vjernike pred otajstvo Boga kojega se slavi, pomažući im da shvate svoju osobnu i društvenu povijest kao povijest spasenja (to je aktualizacija);

- izgovara se uobičajenim konverzijskim rječnikom, poticajima i pozivima, apelima na slušateljstvo, pri čemu do izražaja dolazi i osoba onoga koji homiletski nastupa (ovo je osobni stil homiletičara).

Homilija je specifičan način tumačenja Pisma, aktualizira ga i približava uhu i srcu vjernika u slavljeničkom ambijentu Crkve. Događa se po nadahnuću Duha, koji daje učinkovitost Božjoj riječi, dovodeći vjernike osobno i zajedno obraćenju i integralnom spasenju.

"Ne mogu tvrditi - piše L. Alonso-Schökel u kontekstu govora o homiliji - da je ono što kaže svećenik riječ Božja u strogom smislu; ali mogu s pravom reći da participira na riječi Božjoj. Stoga prava homilija participira na istini i snazi ove riječi; ona je drugi način aktualiziranja rečene energije."¹⁰

⁹ Usp. B. Duda, *Sjeme je Riječ Božja. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, 2. Godina B, KS, Zagreb, 1987., str. 8.

¹⁰ L. Alonso-Schökel, *La Parola ispirata*, Pideia, Brescia, ²1987., str. 389.

2. BIBLIJA I TEOLOGIJA

Da bismo pravilno vrednovali odnos Biblije i teologije, odnosno uočili važnost Biblije u teologiji ili teologije u Bibliji, potrebno je barem u nekoliko poteza dijakronijski se prošetati kroz povijest.

2.1. *Povijesni presjek odnosa*

U prvim stoljećima Crkve Pismo i teološka refleksija najuže su povezani, toliko da možemo reći da se teologija kao refleksija rađa kao pokušaj i napor tumačenja Biblije.

Kršćanska teologija rodila se sa spisima NZ-a. Novozavjetni pisci teološki reflektiraju o Božjem otajstvu, oslanjajući se na i zapisanu tradiciju koju su baštinili od Judaizma i polazeći od nje. Oni je odčitavaju i tumače u kristološkoj optici, obogaćeni svojim vjerničkim iskustvom i kulturnim tekovinama svoje epohe. Ne ograničavaju se samo na odčitavanje prošlosti nego otvaraju nove perspektive, usmjerenost budućnosti - eshatonu. Na taj način novozavjetni spisi predstavljaju ili barem odražavaju novost u ljudskom ponašanju prema povijesti i ophođenju s njom.

Susljedni naraštaji kršćana tumače Bibliju nasljedujući model novozavjetnih auktora, jasno, vodeći računa o novim uvjetovanostima grčko-rimske kulture i politike u kojima žive i koje zahtijevaju drukčije interpretativne pokušaje i egzegetske tehnike. Ali, možemo reći da čitavo patrističko razdoblje u pogledu hermeneutskog modela tumačenja Biblije i teologiziranja ostaje na crti novozavjetnih auktora. Oci svjesno usvajaju tradicijske korijene, odčitavanjem aktualiziraju biblijske tekstove kako bi odgovorili na nove izazove svijeta i vremena u kojem žive, otvoreni su budućnosti koja se već od sada konstituira, a koja u Kristu kulminira.¹¹

I srednjovjekovna teologija i egzegeza¹² dugo su vremena zadržale patristički model, što potvrđuje praksa čitanja nazvana *lectio divina* i obrada teorije o četiri biblijska smisla: doslovni, alegorijski,

---

¹¹ Bibliografija o patrističkoj egzezezi jako je opširna. Vrijedan sažetak možemo naći kod M. Simonetti, *Profilo storico dell'esegesi patristica*, Roma, 1961., ili u još opširnijem djelu istoga auktora, *Lettera e/o Allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica*, Roma, 1985. Široki i dokumentirani pregled patrističkih komentara Biblije možemo naći kod G. Bardy, *Commentaires patristique de la Bible*, u: DBS, II, str. 75-103; ili Isti, *Exegese patristique*, u: DBS, IV, str. 569-591.

¹² Klasično djelo o srednjovjekovnoj egzezezi je: C. Spicq, *Esquisse d'une histoire de l'exegese latine au moyen age*, Paris, 1944. O ovom razdoblju H. de Lubac je napisao 4 sveska *Exegese medievale*, Paris, 1954.-1964.

moralni i anagoški.¹³ Kad je Biblija ušla na srednjovjekovna sveučilišta, rađa se i *lectio scholastica*, koja će dovesti do promjene modela. Glavna svrha ovakvog školskog čitanja Biblije sve više postaje traženje jednog auktoriteta, odnosno tumačenja biblijskog teksta u književnom smislu, na temelju kojega se onda gradi razrađena teološka refleksija. Biblija sve više postaje kvalificirani svjedok objave, pisana tvrdnja o objavljenoj nauci.

S nominalizmom ovakav će pristup Pismu u kontekstu teologije uroditi sve većim oslanjanjem samo na izvanjski auktoritet, na Učiteljstvo Crkve, čime će doći do loma između teološke refleksije i tumačenja Biblije. Biblija postaje samo jedan od izvora, premda još uvijek glavni, koji teolog ima na raspolaganju za svoju teološku refleksiju.

U posttridentnoj kontoverzističkoj teologiji¹⁴ koja, reagirajući na protestantsko *sola Scriptura*, sve veću važnost daje tradiciji i Učiteljstvu,¹⁵ lom između Biblije i teološke refleksije postaje sve dublji, a u XIX. st. će rezultirati povijesno-kritičkim metodama¹⁶ biblijskog tumačenja. Racionalistička ideologija koja prati ovakav tip tumačenja dovela je katoličke teologe do njegova odbacivanja kao nepomirljivog s teološkom ortodoksijom. Egzegeti i teolozi sve se više udaljuju. Neoskolastička teologija prve polovice XX. st. smatra Pismo isključivo rudnikom tekstova koji su u stanju potvrditi dogmatske teze (*dicta probantia*). Biblijski studij je tako sveden na istraživanje pisamskih dokaza. Pismo postaje dokazni argument među ostalima, kao što su svjedočanstvo Tradicije, odluke Učiteljstva ili razumska

13 Poznat je dvostih Augustina iz Dacije-Danska (+1282.) o ova četiri smisla: *Littera gesta docet, quid credas allegoria, moralis quid agas, quo tendas anagogia*. Doslovni smisao pokazuje nam povijesne činjenice koje pripovijeda Biblija, odnosno slijed Božjih zahvata u povijest spasenja. Taj literarni smisao krije u sebi Kristovo otajstvo koje je artikulirano na tri razine: alegorija koja se odnosi izravno na Krista i Crkvu; moral, odnosno ponuda sigurnog orijentira za reguliranje kršćanskog življenja prema kriterijima volje Božje; anagogia, biblijski smisao koji nam omogućuje spoznaju eshatonskih stvarnosti, ono što je objekt naše nade. I dokumenat Papinske biblijske komisije ističe važnost ovih smislova, ukazujući na činjenicu da se s njima slažu i suvremene jezikoslovne znanosti i filozofske hermeneutike kada inzistiraju na polisemiji (višeznačju) pisanih tekstova. Usp. *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 70s.

14 Vidi, R. H. Bainton, *The Bible in the Reformation*, u: *CHB (The Cambridge History of the Bible) III*, str. 1-37.

15 Sažet prikaz ovoga razdoblja nalazimo u: *CHB (The Cambridge History of the Bible) III*, str. 193-198, 230-232, 238-293. Vidi također, Y. Belaval - D. Bourel (izd.), *Le siècle des Lumières et la Bible*, Paris, 1986.

16 Vidi, H. Zimmermann, *Metodologia del Nuovo Testamento. Esposizione del metodo storico-critico*, Torino, 1971., posebice str. 11-116, 193-199.

teološa refleksija. Pismo je važan, ali više sigurno ne i odlučujući dokaz ili argument.¹⁷

Stanje u pogledu odnosa Biblije i teologije, odnosno u pogledu mjesta i uloge Biblije u teologiji postupno će se mijenjati, a promjena će s II. vatikanskim koncilom biti ozakonjena s najvišega crkvenog vrha.

2.2. Drugi vatikanski i nakon njega - Pismo animira teologiju

Promicatelji i zastupnici biblijskog pokreta u posljednim godinama XIX. st. ne mire se sa stanjem koje je neoskolastika stvorila u pogledu pristupa Bibliji. Traže druge putove. Već s enciklikom¹⁸ *Providentissimus Deus*, Leon XIII. zahtijeva da Pismo utječe na studij teologije, da mu bude duša, ali u pogledu proučavanja Biblije još uvijek ostaje u neoskolastičkim shemama (usp. EB 99). Slično se događa i s apostolskim pismom Pija X., *Scripturae Sanctae*. Pomak se događa samo u smislu dopuštenja stjecanja akademskih gradusa na području Biblije i katoličkim stručnjacima (EB 142-150). Isto možemo reći i za encikliku *Spiritus Paraclitus* Benedikta XV. U njoj su ponovljeni izričaji Leona XIII., ali je Pismo još uvijek viđeno u kontekstu teoloških dokaza (usp. EB 496). Tek s enciklikom *Divino afflante Spiritu* Pija XII.¹⁹ otvaraju se novi horizonti. Ovdje je ponuđena kompletnija vizija uloge Pisma u teološkoj refleksiji, jer Pismo se ne gleda samo kao izvor teološke argumentacije nego se stavlja u temelj sveukupnog nauka u vjeri i običajima (usp. EB 561). S ovom enciklikom dobila je zeleno svjetlo i povijesno-kritička metoda proučavanja biblijskih tekstova u njihovom povijesno-kulturnom kontekstu. Egzegetima je, štoviše, preporučeno izučavanje književnih vrsta, rodova (usp. EB 560).

---

17 Kratko i sažeto izlaganje o ovom razdoblju možemo naći u člancima o povijesti egzegeze od XIX. st. do naših dana (auktori su: J. N. Aletti, P. Gibert, Ch. Theobald, H. Cazzales i W.G. Kümmel), u: C. Savart - J. N. Aletti (izd.), *Le mond contemporain et la Bible*, Paris, 1985., str. 387-515.

18 Ovaj kratki pregled biblijskih enciklika dugujemo govoru Njegove Svetosti Pape Ivana Pavala II. koji ga je održao 2. travnja 1993., za vrijeme komemorativne audijencije prigodom stogodišnjice enciklike *Providentissimus Deus*, Leona XIII. i pedesetogodišnjice enciklike *Divino afflante Spiritu*, Pija XII. Govor je donesen kao dodatak dokumentu Papinske biblijske komisije *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 3-17. U hrvatskom prijevodu str. 7-25.

19 Vidi, Papa Pio XII., *Divino afflante Spiritu*. Enciklika o unapređivanju biblijskih studija, Niz: Dokumenti 20, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1968. Posebice upućujem na pogovor na str. 37-42.

S konstitucijom o božanskoj objavi *Dei Verbum* odnos Pismo-teologija se prilično raščičava. "Sveta teologija ima svoje uporište u pisanoj riječi Božjoj, koja joj je - zajedno sa svetom predajom - trajan temelj: u njoj teologija nalazi svoju čvrstu jedrinu i uvijek se pomlađuje tim što u svjetlu vjere pretražuje svu istinu sazdanu u Misteriju Krista. Sveto Pismo sadrži riječ Božju i - jer je nadahnuto - zaista i jest riječ Božja: zato i treba da proučavanje svetih stranica bude kao duša svete teologije." (DV 24). Ovim riječima Pismo je postavljeno za temelj sveukupne teološke refleksije, naravno, u okviru Tradicije, koja je konkretni primjer aktualizirajuće snage djelovanja Duha Svetoga u Crkvi. Pismo i Predaja nisu na istoj razini. Pismo je formalno Božja riječ, ono "nepromjenjivo priopćuje riječ samoga Boga", premda utjelovljenu u ljudskoj riječi, a Predaja prenosi Božju objavu ljudima, prihvaća Božju riječ, tumači je, širi, dublje shvaća, čini suvremenom i djelatnom.²⁰

Teologija se ne smije okameniti samo u doktrinalna pitanja potvrđena biblijskim tekstovima, nego mora, svjetlom Duha i sukladno danim okolnostima, ponirati u istinu Kristova otajstva, istinu koju je Bog pohranio u svetim knjigama za naše spasenje (usp. DV 11). Tek u vjeri i snagom riječi Božje teologija postaje sposobnom odgovoriti na pitanja koja pred nju postavljaju njezini suvremenici. Čini se da je upravo to smisao koncilskog izričaja "duša teologije".

Ovakvim izjavama Koncil se zasigurno vraća patrističkom modelu tumačenja Biblije, uključujući, naravno, refleksiju i usavršavanja do kojih se došlo 20-stoljetnom egzegetskom praksom i hermeneutskom refleksijom. Pismo mu je *norma normata* vjere vjernika, razumljivo, u okrilju Crkve, ali ne na taj način da je Crkva iznad Pisma. Pismo je Crkvi konaturalno, ali je Crkva spasonosno djelotvorna upravo snagom spasonosne djelotvornosti Božje riječi. Koncil se, što je potrebno dobro naglasiti, prema riječi Božjoj postavlja najprije učenički, da bi nama progovorio učiteljski (usp. DV 1 i 10).²¹

Svakako, samo dogmatski model pristupa Pismu za Koncil nije dostatan. I teolog i bibličar, koji je isto tako nužno i teolog, moraju se otvoriti Božjem otajstvu koje nam je komunicirano u Sv. pismu, koje sadrži Božju riječ i jest živa Božja riječ. I jedan i drugi, nadahnuti Duhom, koji je očit u sadržaju i povezanosti, ujedinjenosti Pisma, uronjeni u živu tradiciju Crkve i analogiju vjere, trebaju pronalaziti odgovore na značajna pitanja ljudi svojega vremena. Oba se trebaju

²⁰ Usp. Lj. Rupčić - A. Kresina - A. Škrinjar, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi Dei Verbum*, FTI, Zagreb, 1981., str. 256s.

²¹ Usp. B. Duda, *Biblijske vrijednosti u našim novijim Katekizmima*, u: *Isti*, U svjetlu Božje riječi, Zagreb, 2000., str. 133-151, ovdje 134.

približavati otajstvu²² Boga koji se objavljuje u Isusu Kristu; to čine polazeći upravo od Pisma, jasno, djelomično različitim metodama, ali cilj im je isti: aktualizirati ovo otajstvo i ponuditi ga kao odgovor na probleme svojega vremena. Povezuje ih Pismo, poslanje Crkve i izazovi suvremenoga društva.

Nauk II. vatikanskog koncila sigurni je temelj i polazište govora o odnosu Pisma i teologije u dokumentu Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi*, naravno s novim naglascima. U otvorenosti duha, dokument priznaje valjanost, uz određene rezerve, svim metodama, pristupima i čitanjima koji se danas rabe u egzegezi, inzistirajući na cjelovitom tumačenju tekstova u kontekstu cjelovitog Pisma. Naglašava da katolička egzegeza stoji i pada s principom Utjelovljenja ili snishodljivosti Božje. Taj princip je temelj čitavoga Pisma. Dokumentat izbjegava dihotomiju ljudskog i božanskog aspekta biblijske objave i inzistira na njihovoj komplementarnosti.

Budući da je egzegeza teološka disciplina, katolički egzeget - ističe dokument - ne smije izgubiti kontakt s ostalim teološkim disciplinama. S jedne strane, sistematska teologija poslužiti će mu kao horizont s kojim pristupa Bibliji, a s druge strane, svojim će poslom ponuditi drugim teološkim disciplinama datosti koje su za njih temeljne. Ističući povijesni karakter biblijske objave, egzeget će pomoći teologu dogmatičaru da izbjegne dualizam razdvajanja dogmatskih istina od njihova izričaja i fundamentalizam koji, miješajući pretjerano božansko i ljudsko, smatra objavljenom istinom i one aspekte Božje riječi koji su plod uvjetovanosti ljudskog izričaja. Teologu moralistu precizirat će nosivost obilja moralnih pouka koje sadrži Biblija, ukazujući na dinamički karakter njihova razvoja. Sa svoje strane, egzeget treba uvažavati pitanja koja pred njega postavljaju moralisti kao bazu za plodno istraživanje.

Napetosti između egzegeze i ostalih teoloških znanosti, o kojima se toliko govori, dokument vidi samo kao rezultat prelaženja granica vlastitih kompetencija. Uloga egzegeta je precizirati značenje tekstova u njihovom izvornom kontekstu, povijesnom i kanonskom, a uloga teologa, poglavito dogmatičara, proslijediti sistematskom refleksijom biblijske datosti, ali, razumljivo, ne samo njih.

---

22 Riječ "otajstvo" bolji je prijevod riječi *mysterium* od riječi "tajna". Rječnički to pitanje nije lako rješiti, ali ako ga promatramo u prizmi upita: spada li misterij više pod biti ili znati, onda nam riječ "otajstvo" više govori. Tajna se više odnosi na razinu znanja, na neko skriveno znanje, a otajstvo se više odnosi na skrovito, nevidljivo, ali zbiljsko događanje. U njoj je više izraženo biti nego znati. Usp. B. Duda, *Biblijske vrijednosti u našim novijim Katekizmima*, u: *Isti, U svjetlu Božje riječi*, Zagreb, 2000., str. 133-151, ovdje 137.

2.3. Biblija u suvremenoj egzezezi

O ovom pitanju, odnosno o problematici suvremenih egzegetskih nastojanja u tumačenju Biblije i njihova vrednovanja sažeto i jasno progovara spomenuti dokument Papinske biblijske komisije u prva tri dijela. Ovdje ćemo samo ukratko izložiti glavne naglaske iz dokumenta.

Tumačenje Biblije jednako je staro kao i sama Biblija. Ono je nužnost, kako vremena koje nas dijeli od nastanka Svetih tekstova, tako i sve većeg napretka humanističkih znanosti. Obilježeno je pluralizmom metoda i pristupa²³ koji mu daju znanstveni karakter, odnosno udaljuju čisto spiritualističke i fundamentalističke pristupe tekstu.

Najprisutnija i najraširenija metoda današnjice jest povijesno-kritičko istraživanje Pisma koje je posebno osjetljivo na povijesnu evoluciju teksta i tradicija (= *diakronia*). Dobro ju je kombinirati i kompletirati metodom razumijevanja tekstova iz perspektive sadašnjice (= *sinkronia*) u raznim ključevima, primjerice filozofskom, psihoanalitičkom, sociološkom, pa čak i političkom.

Povijesna kritika utvrđuje izvore sadašnjeg teksta, kronologiju pojedinih biblijskih tekstova, njihove književne vrste, smještaj u izvorni ambijent (*Sitz im Leben*) iz kojega su nikle, njihov oblik i redakcije. Znatno je pridonijela razumijevanju Biblije kao zbirke spisa, koji najčešće nisu djelo jednog auktora, nego imaju svoju dugu pretpovijest. Glavno njezino ograničenje i manjkavost jest racionalizam, odnosno isključenje iz svojega horizonta svega onoga što nadilazi čisto ljudsko. Ovom nedostatku dolaze u pomoć metode sinkronijske egzeze.

U sinkronijskoj egzezezi posebnu pozornost privlači retorička, narativna i semiotička analiza tekstova. Retorička analiza uočava da biblijski tekstovi nisu jednostavno očitovanje istine u smislu informacije, nego uvjeravajuća poruka obdarena dinamizmom formacije. Opasnost je da se ograniči samo na stilska zapažanja ili da se postavi ekskluzivistički prema dijakronijskim metodama, a tada mnoga pitanja ostaju neriješenima. Narativna analiza usmjerava pozornost na pripovjedačko svjedočanski karakter biblijskih tekstova, jer su ovo dva temeljna vida međuosobne komunikacije. Čitatelj je uvijek uvučen u svijet vrijednosti određenoga teksta. Tekst se ne smije redu-

²³ Pod "metodom" dokument podrazumijeva čitav niz ili sklop znanstvenih postupaka pri tumačenju tekstova; pod "pristupom" (tal. *approccio*) podrazumijeva istraživanje vođeno točno određenom i posebnom točkom gledišta. Vidi, Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 36, bilj. 1. U pogledu različitih metoda i pristupa u istraživanju Novoga zavjeta izvrsnu knjigu je napisao W. Egger, *Metodologia del Nuovo Testamento. Introduzione allo studio scientifico del Nuovo Testamento*, EDB, Bologna, 1989.

cirati na izričaje koji su mu izvanjski i strani. I ovdje kao opasnost vrebaju isključivanje dijakronije ili potpuno odbačenje doktrinalne obrade biblijskih sadržaja. Semiotička analiza vrednuje biblijski jezik kao sustav odnosa koji poštuje određena pravila. Vodi se trima principima: 1. principom imanencije, po kojem svaki tekst kao cjelina ima određeno značenje bez potrebe pozivanja na izvanjske datosti; 2. principom strukture smisla, odnosno otkrivanja značenja teksta iz odnosa njegovih različitih konstitutivnih elemenata; 3. principom gramatike koji otkriva različite smislene razine teksta (narativna, diskurzivna i logičko-semantička). Opasnost joj je preveliko oslanjanje na principe strukturalističke filozofije.

Budući da je Pismo cjelina raznih svjedočanstva iste Tradicije, potrebno ga je u tom svjetlu i tumačiti. Ovdje dolazi do izražaja kanonski pristup koji gleda svaki pojedini tekst u cjelini Kanona kao pravila vjere unutar zajednice vjernika. Jednako važan je i kulturno-religiozni pristup, naime vođenje računa o judaističkoj kulturi i interpretativnim tradicijama koje su prisutne i u samoj Bibliji.

Osim što ima dugu povijest u nastanku, Biblija ima i dugu povijest tumačenja. Ovu činjenicu vrednuje pristup tekstu koji se temelji na povijesti učinaka (*Wirkungsgeschichte*). Osobito je pozoran na uzajamnost utjecaja teksta na čitatelja i čitatelja na tekst. Tekst izaziva reakcije čitatelja na raznim razinama, a čitatelj, kao član određenog društva i mentaliteta ili određene tradicije, pristupa tekstu s određenim sebi svojstvenim pitanjima, vrši izbor tekstova i stvara nova djela, koja su izravno nadahnuta čitanjem Pisma.

Komunicirajući s ljudima i komunicirajući se ljudima, Božja riječ računa s uvjetovanostima osobe ili osoba koje su sastavile biblijske spise. Ovdje u razumijevanju Božje riječi priskaču u pomoć društvene znanosti, posebice sociologija, antropologija i psihologija. Sociologija se bavi institucionalnim vidovima ljudskog postojanja, čije poznavanje olakšava i osvjetljava razumijevanje biblijskih tekstova. Opasnost je ovoga pristupa zanemarivanje religiozne dimenzije čovjeka. Antropologija vrednuje i neinstitucionalne vidove ljudskog postojanja i pokušava odrediti značajke različitih tipova ljudi u njihovom društvenom ambijentu. Vrlo je važna u pristupu Bibliji, jer omogućuje razlikovanje trajnih elemenata biblijske poruke, onih koji imaju temelje u ljudskoj naravi, od onih privremenih i uvjetovanih kulturnim posebitostima. Psihološki i psihoanalitički pristup Bibliji pridonosi razumijevanju njezinih tekstova ako su i oni plod životnog iskustva i pravila ponašanja. Nesvjesno, podsvjesno i simbolički izričaj konstitutivne su komponente religioznog iskustva. Njihovo poznavanje uvodi nas u pluridimenzionalnost biblijske poruke.

I mentalitet i preokupacije čitatelja ulaze u dinamizam razumijevanja biblijske poruke. Suvremeni tijekovi misli, sociopolitičke i kulturne datosti, konkretne potrebe pojedinaca ili zajednica nužan su čimbenik pristupa Bibliji. Razumijevanje teksta određeno je i konkretnom situacijom koja se proživljava. Ta konkretna realnost u tumačenju ne smije nikada biti zanemarena, ali temeljni principi ne smiju biti izokrenuti. Naime, konkretna realnost osvjetljava se Božjom riječi, a ne obrnuto, Božja riječ konkretnom realnošću. Izokrenutost principa dovodi do jednostranog tumačenja koje zanemaruje transcendentnost biblijske poruke.

Egzegetska hermeneutika Biblije dijalektički je proces u kojem horizont čitatelja utječe na horizont teksta, a horizont teksta na horizont čitatelja. Drugim riječima, razumijevanje nekog teksta uvijek je razumijevanje koje je šire od samoga sebe. Književna i povijesna analiza nužne su u razumijevanju teksta, ali pravo značenje teksta ostvaruje se tek u kontekstu aktualizacije i usvajanja od strane čitatelja. U novim situacijama uočavaju se nova značenja, koja moraju ostati u skladu s temeljnim značenjem teksta. Religiozni rječnik Biblije, naime, "čini misliti". Njegovo se bogatstvo značenja ne da iscrpsti upravo jer mu je cilj transcendentna stvarnost; on posvješćuje čitatelja s obzirom na dubinsku i transcendentnu dimenziju njegova bića.

Događaji koje Biblija opisuje uvijek su već protumačeni događaji, a to nužno zahtijeva sraz horizonata čitatelja i pisca. Bilo koja hermeneutika koja ne računa sa specifičnošću materije u Pismu nije ispravna. U razumijevanju Pisma nije dostatan samo razum već razum prosvijetljen i vođen vjerom koja se živi u zajednici Crkve i u svjetlu Duha.

Katolička egzegeza nema neku svoju, sebi specifičnu metodu. Rabi sve znanstvene metode, ali pod specifičnim vidom: život u okrilju žive Tradicije Crkve. Katolički egzeget, ukoliko želi ostati katolički, djeluje u okrilju Crkve. Tumačeći Pismo, on stavlja bogatstvo njegova sadržaja na raspolaganje pastirima i vjernicima. Ali, kao znanstvenik povezan je i s drugim nekatoličkim istraživačima, koji ističu povijesni karakter Božje objave, ne zaboravljajući nikada da je ono što tumači prije svega riječ Božja. Pazeći na kristološku, kanonsku i eklezijalnu nosivost Pisma, katolički egzeget postiže svoj cilj tek onda kada razjasni smisao svetog teksta kao riječ koju Bog sada upućuje svojim vjernicima.

3. BIBLIJA I SLUŽENJE RIJEČI²⁴

I govor o tom vidu prisutnosti Biblije u Crkvi možemo započeti navodom iz *Dei Verbum*: "Sve, dakle, crkveno propovijedanje - kao i sama kršćanska religija - treba da se hrani i upravlja Svetim pismom" (DV 21). I egzegetski i teološki rad postiže svoju svrhu tek onda kad prikladno pripravi službenike riječi (usp. DV 23). Osim služenja riječi u liturgiji, teologiji i egzegezi, značajna su još dva vida ovoga služenja: propovijedanje i kateheza.²⁵

3.1. Propovijedanje

Svako propovijedanje, ne samo homilija, trebalo bi biti utemeljeno na Pismu i u konačnici upućivati na Pismo kao zadnju instancu vjere. Propovijedanje je najuobičajeniji vid tumačenja Pisma u Crkvi. Njime se otkriva aktualnost Pisma za sadašnjost,²⁶ uprisutnjuje se njegova transformirajuća snaga i sučeljava se slušatelje s otajstvom Krista, koji zahvaća i izaziva ljudsko postojanje u najdubljim dubinama.

I propovijed, kao i homilija, aktualizira biblijsku poruku u novim okolnostima u kojima živi Narod Božji, s razlikom što veći naglasak stavlja baš na nove okolnosti. Moguća je jer riječ Božja nadilazi sve epohe i kulture, što se jasno vidi kada se uoči razlika između biti poruke od njezine povijesne uvjetovanosti. Propovjednički aktualizirati tekst ne znači s njime manipulirati, nego u iskrenosti vjere tražiti u njemu svjetlo za sadašnje vrijeme. Različite

---

²⁴ Izraz "služenje (ili naviještanje) Božje riječi" potječe iz Dj 6,4. To služenje u Crkvi obavljaju: zaređeni svećenici (usp. CIC 756-757); članovi ustanova posvećenog života, snagom svoje posvete Bogu (usp. CIC 758); vjernici laici snagom svoga krštenja i potvrde (usp. CIC 759). Glede pojma služenje (*servitium*) potrebno je pojasniti da samo trajni odnos prema jedinom i izvornom Kristovu služenju omogućuje, u određenoj mjeri, također i na nezaređene vjernike, bez dvoznačnosti, primijeniti pojam služenje. U izvornom smislu, ono izražava djelovanje kojim članovi Crkve produžuju Kristovo poslanje u njoj samoj i za svijet. Kad se, međutim, pojam koristi za različite *munera* i *officia*, potrebno je jasno upozoriti da samo snagom svetog reda služenje stječe puninu i jednoznačnost koje mu je Predaja uvijek pripisivala. Usp. Ivan Pavao II., *Svečani govor na skupu o "Sudjelovanju vjernika laika u služenju"*, u: *L'Osservatore Romano*, br. 4, 23. travnja 1994., str. 4.

²⁵ Vidi, G. Betori, *Tendenze attuali nell'uso e nell'interpretazione della Bibbia*, u: R. Fabris (izd.), *La Bibbia nell'epoca moderna e contemporanea*, Bologna, 1992., str. 247-291.

²⁶ Pitanje aktualizacije biblijskog teksta, s posebnim osvrtom na pastoralnu praksu, vrlo dobro je obradeno u kolektivnom djelu *Attualizzazione della Parola di Dio nelle nostre comunità*, Bologna, 1983.

su metode propovjedničke aktualizacije biblijskog teksta,²⁷ ali polazište svake treba biti otkrivanje književnog-doslovnog smisla teksta. Proces aktualizacije ima nekoliko uobičajenih faza: slušanje riječi iz aktualne situacije, uočavanje onih vidova teksta koji govore za takvu situaciju, razvijanje tih vidova kako bi aktualnu situaciju uskladili sa spasiteljskom voljom Božjom u Kristu. Opasnosti svake aktualizacije su tendenciozno čitanje, baziranje na isključivim teoretskim principima i usmjerenja koja su suprotna evanđeoskoj pravednosti i ljubavi.²⁸

Propovijedanjem se i inkulturira Božja riječ. Ono što propovijed aktualizacijom čini u pogledu vremena, inkulturacijom čini u pogledu različitih prostora u kojima treba odjeknuti riječ Božja. Temelj za inkulturaciju jest uvjerenje da biblijska poruka nadilazi sve kulture i susreće čovjeka u kulturnom kontekstu u kojem živi. Inkulturacija se odvija uglavnom u dvije faze: 1. prijevod teksta u jezik razumljiv dotičnoj kulturi; 2. tumačenje teksta u skladu s osjetljivošću, mišlju i kulturom u kojoj se biblijska poruka izlaže. Najveći promašaj bilo koje inkulturacije je kada se ona drži završenim procesom.²⁹

Propovijed koja polazi i gradi se na Božjoj riječi poprima od nje dvije temeljne kvalitete, po kojima i jest propovijed: istinitost i snagu. Pisana riječ koja je utvrđena u prvoj generaciji kršćana ima svoju snagu i dinamizam od Duha Svetoga. Ako ona rađa propovijed i ako je prisutna u njoj, obogaćuje je svojom istinom i snagom. Zbog ovoga, propovijed i jest učinkovito sredstvo, i to ne samo prigodno, posvećivanja i izgrađivanja tijela Kristova - Crkve.³⁰

3.2. Kateheziranje

Kao sastavni dio evangelizacijskog procesa, kateheziranje je složeni proces utemeljene i sustavne inicijacije u kršćanski život i

²⁷ Primjerice, uočavanje osoba i njihovih radnji i postupaka; stavljanje u prvi plan društvenih, političkih ili ekonomskih momenata; razlaganje simbolike ili tipologije; hvatanje za jednu nosivu riječ ili pojam, za jednu vrednotu koja je u suvremenim uvjetima poljuljana ili obezvrijeđena, itd.

²⁸ Usp. Papinska biblijska komisija, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 104-108. U hrvatskom prijevodu str. 133-138.

²⁹ Usp. Papinska biblijska komisija, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 108-110. U hrvatskom prijevodu str. 138-141.

³⁰ Usp. O. de la Brosse, *La predicazione*, u: *Iniziazione alla pratica della teologia V*, Brescia, 1987., str. 117-154.

trajnog odgoja vjere i u vjeri.³¹ Prihvaćanjem naviještenog evanđelja (*kerygma*), čovjek je spreman za katehiziranje (*didaché*) koje ga sustavno uvodi u vjeru, liturgiju i stil kršćanskog življenja, te trajno u njemu podržava vjeru na putu njezina sazrijevanja.

Mnogi su novozavjetni tekstovi nastali upravo u ambijentu katehetske aktivnosti Crkve. Spomenimo samo Matejevu (5-7) i Lukinu (6,17-49) verziju Isusova programatskog Govora na gori ili u dolini, odnosno Govora blaženstava.³²

U patrističkom razdoblju katehiziranje se izvodilo u okviru pripreme na krštenje, posebice kada se, od IV. st. naprijed, organizira stalni katekumenat. Glavni konstituent, štoviše, temelj katehiziranja je čitanje i tumačenje Pisma, i to u okviru simbola vjere, liturgije i moralnih usmjerenja za kršćansko življenje. S vremenom, kao što smo vidjeli i kod teologije, i kateheza se odvaja od Pisma, i pri kraju srednjeg vijeka Pismo postaje samo dekorativni element u katehezi. Taj proces je kulminirao u tridentskoj reformi koja je proizvela veliki Rimski katekizam Pija V., različite nacionalne katekizme, kao i pučke pobožne priče. Katekizmi su bili bez biblijskog izričaja, štoviše, nisu čak ni aludirali na Pismo, a taj nedostatak se pokušavao nadoknaditi pučkim pobožnim pričama koje su u pogledu poznavanja i življenja Biblije bile u prednosti. Naime, nudile su familijarnost s biblijskim osobama, ali su imale i velikih nedostataka. Spomenimo samo jedan krupni nedostatak: pripovijedale su biblijske događaje na povijesni način, stvarajući tako i danas još prisutan mentalitet prema kojem je u Pismu sve povijesno ili uopće nije istina.

Katehetski pokret u XX. st., koji je integriran u biblijski i liturgijski pokret, obnovio je tradicionalne korijene kateheze i vratio Pismu njegovu utemeljiteljsku ulogu pri katehiziranju. Kateheza se sada gradi na tri solidna temelja: ljudskom i kršćanskom iskustvu katekumena; riječi Božjoj koja je sadržana u Pismu i prenešena u Tradiciji; izričajima vjere, bilo u obliku vjeroispovijesti (simboli vjere) ili u obliku slavlja i obveza. Enciklika *Cathechesi tradendae*, Ivana Pavla II., izričito tvrdi da kateheza "mora uvijek biti prožeta mišlju, duhom i biblijsko-evanđeoskim ponašanjima, što se ostvaruje revnim kontaktom sa samim tekstovima (...) (kateheza) će biti bogatija i učinkovitija što više bude čitala tekstove shvaćanjem i srcem Crkve" (br. 27). Kongregacija za kler u *Općem direktoriju za katehezu*³³

---

³¹ Usp. Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, KS-NKU HBK-a, Zagreb, 2000., br. 51, 63-68, 69-72.

³² Vidi, A. Rebić, *Blaženstva*, KS, Zagreb, 1986.

³³ *Direktorij* je preveden i na hrvatski jezik u izdanju Kršćanske sadašnjosti i Nacionalnog katehetskog ureda HBK-e, Zagreb, 2000.

tvrdi: "Izvor iz kojeg kateheza crpi svoju poruku je riječ Božja" (br. 94). I dokument Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi* uočava važnost kateheze i kaže: "Tumačenje riječi Božje u katehezi³⁴ ima kao primarni izvor Sveto pismo, koje, tumačeno u kontekstu Tradicije, daje polazište, temelj i normu katehetske pouke. Jedan od ciljeva kateheze trebao bi biti uvođenje u ispravno razumijevanje Biblije i u njezino plodno čitanje, što omogućuje otkrivanje božanske istine koju ona sadrži i potiče na što je moguće velikodušniji odgovor na poruku koju Bog po svojoj Riječi upravlja čovječanstvu."³⁵ Jedino s Biblijom u ruci kateheza može ispravno odgojiti u vjeri.

Čitav složeni proces katehiziranja upravo u svojoj složenosti ne može se osloniti samo na Bibliju, ali je nezamisliv bez čitanja biblijskih tekstova, i to u jasno određenom ekleziološkom ključu: simbol vjere, Očenaš, evanđeoska pravila življenja, posebice zapovijed ljubavi i blaženstva.³⁶

Vjera, liturgija i zauzetost Crkve kao ekleziološki ključ odčitavanja biblijskih tekstova u katehezi srž su i samoga Pisma. Naime, prvotna svrha svekolikog Pisma jest upravo buđenje vjere i odgoj u njoj, kao i okupljanje zajednice vjernika - Crkve. U tom svjetlu posve je razumljivo da tumačenje Pisma u istom Duhu u kojem je napisano i koji je uvijek živ u Crkvi tvori srce procesa katehiziranja.

4. ČITANJE BIBLIJE³⁷

Pojmom "čitanje Biblije" u ovom kontekstu mislimo na osobno ili zajedničko čitanje jednog više ili manje dugog biblijskog odlomka koji je prihvaćen kao riječ Božja i koje se pod utjecajem Duha Svetoga razvija u meditaciju, molitvu i kontemplaciju.

Za Drugi vatikanski koncil, nakon što je izrazio zahtjev da se svima omogućí lagan pristup Bibliji (usp. DV 22), posve je normalno potaknuti sve vjernike na gorljivo čitanje i proučavanje Biblije (usp. DV 25). Papinska biblijska komisija u tom koncilskom poticaju

³⁴ Ovdje se dokument poziva na SC 35 i Opći direktorij za katehezu, 16.

³⁵ Papinska biblijska komisija, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano 1993., str. 113-114. U hrvatskom prijevodu str. 145.

³⁶ Za ovakvo gledanje na katehezu dobro je vidjeti, A. Mateljan, *Deset teza za kršćansku katehezu. Utjelovljeni i uskrslí Krist u središtu Velikog Jubileja i naše kateheze*, u: *Isti, Tražeći uporište*, CUS, Split, 2000., str. 283-302.

³⁷ O čitanju Biblije u Crkvi mogu se konzultirati djela: C. Charlier, *La lettura cristiana della Bibbia*, Roma, ²1961; monografski broj *Communio* (tal. izd.) 87 (1986).

upućenom svim vjernicima vidi novost, a za brojne inicijative oko zajedničkog čitanja Biblije kaže da ne može ne "ohrabriti ovu želju boljega poznavanja Boga i njegovog spasenjskog plana u Isusu Kristu po Pismima".³⁸ Kako vidimo, u najnovijim crkvenim dokumentima čitanje Biblije je visoko rangirano i vrlo cijenjeno. Ali, nije uvijek bilo tako.

4.1. Kratak povijesni pregled

Već smo spominjali da je osobno čitanje Biblije u Prvoj Crkvi bilo onemogućeno kako zbog raširene nepismenosti, tako i zbog objektivne činjenice neposjedovanja biblijskih tekstova, koji su uistinu bili rijetkost. Unatoč tome, crkveni Oci i pisci trajno potiču vjernike na čitanje. Takve poticaje nalazimo već u kanonskim spisima NZ-a (usp. 2 Tim 3,15), a u otačkoj literaturi znatno su brojniji: Tertulijan, Ambrozije, Jeronim, Augustin.³⁹ Važnost čitanja Pisma i naponi oko njegova omogućavanja jasno su vidljivi iz Jeronimova pothvata prevođenja Pisma na narodni latinski jezik - Vulgata, kao i iz poznate njegove tvrdnje: "ne poznavati Pisma to je ne poznavati Krista."⁴⁰ Važno je zapaziti da u ovom razdoblju ne susrećemo svjedočanstva o nekakvoj prevenciji u pogledu čitanja biblijskih tekstova, štoviše, dokumentirano je upravo suprotno.

U srednjem vijeku Biblija se posebice čita po samostanima, gdje se prakticira *lectio divina*, koju toliko preporučuje sv. Bernard, i na sveučilištima. Rijetkost biblijskih kodeksa, njihova visoka cijena, kao i rašireni analfabetizam, sprječavaju čitanje Biblije u širim slojevima, ali to ne priječī da se čitanje propagira ili čak da se Bibliju prevodi na narodne jezike, počevši od XI. st. Problemu nemogućnosti čitanja Biblije pokušava se doskočiti na razne načine. Poznata je u tom pogledu *Biblia pauperum* iz XII. st. i *Speculum humanae redemptionis* iz XIX. st. To su dva primjera ilustrirane Biblije, kojima se nastoji premostiti analfabetizam. Osim tih izravnih pokušaja širenja Biblije u šire slojeve, poznati su iz tog razdoblja i kazališni prikazi biblijskih scena, posebice pred portalima katedralnih crkava, zatim umjetnička djela biblijske inspiracije na oltarnim palama, kao i oslikani zidovi i vitrajni prozori, najčeće na

³⁸ Papinska biblijska komisija, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 112-113. U hrvatskom prijevodu str. 144.

³⁹ Vidi, M. Simonetti, *Profilo storico dell'esegesi patristica*, Roma, 1961; Isti, *Lettera e/o Allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica*, Roma, 1985., passim.

⁴⁰ Sv. Jeronim, *Comm. in Is.*, ProI.: PL 24,17.

katedralama. Duhovni auktori preporučuju poznavanje Biblije i pokušavaju njezin najvažniji sadržaj sintetizirati u manja i širem sloju dostupna djela. Jedno od njih je dobro poznato srednjovjekovno djelo duhovnosti *Imitatio Christi* - Nasljedovanje Krista. Zanimljivo je uočiti da je ono već na crti suvremenih pobožnosti. Navodimo samo jedan odlomak: "Dao si mi, kao bolesniku, tvoje sveto tijelo kao hranu duše i tijela i tvoju božansku riječ da vodi moje korake kao svjetiljka. Bez ove dvije stvari ne bih mogao sveto živjeti. Jer, riječ Božja je svjetlo duše a tvoj sakrament kruh života. Ove dvije stvari su kao stolovi postavljeni u dragocjenom hramu svete Crkve" (4,11, br. 4).⁴¹

Humanizam i renesansa s njihovim zahtjevom povratka k izvorima, zatim rašireni osjećaj potrebe za crkvenom reformom u čitavoj Crkvi, kao i izum tiska značajno šire, u XV. i XVI. st., želju za čitanjem Pisma izravno ili služeći se pobožnim komentarima. U tom razdoblju, zbog utjecaja protestantskog čitanja i tumačenja Biblije bez priziva na Tradiciju i Učiteljstvo Crkve, po principu *sola Scriptura*, s katoličke strane dolazi do ograničavanja u pogledu čitanja Biblije. Tridentiski koncil raspravlja o upotrebi Biblije na narodnim jezicima, a posttridentske norme Pija IV. o zabranjenim knjigama značajno ograničavaju čitanje Biblije na narodnim jezicima (usp. DS 1853s). Tek Benedikt XIV. godine 1757. autorizira čitanje Biblije na narodnim jezicima. To je razdoblje procvata katoličkih biblijskih prijevoda na narodne jezike, uglavnom s latinskog teksta Vulgate. Ipak, čitanje Biblije u katoličkim krugovima još je daleko od širokih slojeva. Interventi crkvenog Učiteljstva u XIX. st. još uvijek odražavaju bojazan i preventivno se postavljaju u pogledu čitanja Biblije, jer, u naletu Biblija raznih protestantskih biblijskih društava, čitanje Biblije bez nužnih doktrinalnih ograda pod vodstvom crkvenih auktoriteta vide kao veliku opasnost (usp. DS 2712; 2771; 2784).

Prvi znakovi promjene u Katoličkoj crkvi na tom području dolaze od Biblijskog pokreta, koji je u svojim nastojanjima ohrabren enciklikom Benedikta XV. *Spiritus Paraclitus* (1920.). Pozivajući se na sv. Jeronima, Enciklika potiče sve kršćane na svakodnevno čitanje Biblije, posebice Evanđelja, Djela apostolskih i Poslanica, nazivajući ih limfom njihova duha i krvlju njihovih vena (usp. EB 477).

Dvadesetak godina poslije (1943.), iste poticaje nalazimo u enciklici *Divino afflante Spiritu* Pija XII., koja, osim poticaja na čitanje Biblije (usp. EB 544s), promiče i prijevode s izvornih jezika, a ne samo s Vulgate (usp. EB 547), i potiče biskupe na promicanje svih

⁴¹ Navod prema *The Imitation of Christ*, Catholic Book Publishing Co., New York, 1993.

udruga kojima je cilj širenje Biblije (usp. EB 566). Ovakav pristup omogućio je brojne nove biblijske prijevode i širenje Biblije u najšire slojeve.

Ovaj dugotrajni proces okrunjen je na II. vatikanskom koncilu, koji je svima srdačno preporučio čitanje Biblije i svakodnevno hranjenje Božjom riječi.

4.2. Različiti tipovi čitanja

Najrašireniji tip čitanja Biblije u širokim slojevima naroda je *lectio divina*⁴² To je božansko ili molitveno čitanje Pisma, odnosno sređena vježba osobnog,⁴³ ali i komunitarnog slušanja riječi Božje koje se događa pod utjecajem Duha Svetoga i pretače u meditaciju, molitvu i kontemplaciju. Takvo čitanje toplo preporučuje i dokument Papinske biblijske komisije.⁴⁴ Molitveno čitanje Pisma može se događati u zajednici ili osobno i to su dva glavna tipa takvog čitanja.

4.2.1. Čitanje Pisma u zajednici ili u skupinama

Poseban fenomen našega vremena predstavlja čitanje Biblije u malim skupinama ili baznim zajednicama.⁴⁵ Bez obzira koje su orijentacije, općenito možemo reći da sve ove skupine, između ostaloga, karakterizira i zanimanje za izravno čitanje Biblije, bez opterećenja tehničkim i egzegetskim pristupima Bibliji. Rezultat takvog čitanja je najvećim dijelom pozitivan, jer otkriva Bibliju kao poticaj za zauzetost i aktivno prihvaćanje riječi Božje, kao transformirajuću snagu kršćanskog življenja prihvaćanjem nove vizije Kristove osobe. Takvo čitanje pridonosi dozrijevanju vjere i moralnog

---

42 *Lectio divina* ima povijest dugu više od 2500 godina jer se obavljala već u SZ-u. Na svoj su je način obavljali proroci u odnosu na ranije predaje, posebice Zakon, mudraci u odnosu na Zakon i proroke. Prakticirali su je i židovski rabini. Svoju prvu nama poznatu kodifikaciju našla je kod kršćanskih pustinjaka, a usavršena je kod crkvenih otaca i srednjovjekovnih monaha. Usp. S. Kušar, *Učitelju, gdje stanuješ? Pokušaji kršćanskoga razlikovanja*, Glas Koncila, Zagreb, 1997., str. 176.

43 Tako, S. Kušar, *Učitelju, gdje stanuješ? Pokušaji kršćanskoga razlikovanja*, Glas Koncila, Zagreb 1997., str. 173.

44 Papinska biblijska komisija, *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1993., str. 112s. U hrvatskom prijevodu str. 143s.

45 Vidi, G. Zevini, *Attualizzazione della Parola di Dio nelle comunità e nei gruppi ecclesiali*, u: *Attualizzazione della Parola di Dio nelle nostre comunità*, Bologna, 1983; G. Betori, *Tendenze attuali nell'uso e nell'interpretazione della Bibbia*, u: R. Fabris (izd.), *La Bibbia nell'epoca moderna e contemporanea*, Bologna, 1992., str. 270-287.

življenja, drukčijeg gledanja na zajednicu i zajedništvo i zauzetijeg napora u promjeni društvenih struktura, u smislu da ih čini bližima evanđeoskom projektu kraljevstva Božjega.

Uz prednosti koje ima, ovakvo čitanje nije i bez problema. Opasnost je, kojoj se često podliježe, da se iz Biblije izravno izvlače norme ponašanja, ne vodeći računa o kulturi koja ih je posredovala, ili da se manipulira tekstem prilagođujući ga pretjerano interesima skupine.⁴⁶ Često se interpretativni modeli i apsolutiziraju, primjerice materijalističko čitanje Biblije, što nužno osiromašuje i parcijalizira biblijski smisao.

Dobro je što na taj način Biblija zaživljuje u širim slojevima Božjega naroda, ali bi bilo još bolje da se u pristupu Bibliji poštuju određene pretpostavke, najprije minimalno poznavanje egzegetskih zahtijeva. Bez minimalnog poznavanja književne i povijesne kritike redovito se tekstu nameću vlastite ideje, bilo u obliku čistog subjektivizma, bilo u obliku određenih političkih i ideoloških opcija. Jasno je da je Biblija za narod, za kršćansku zajednicu, da joj se neizbježno pristupa optikom vlastitog života, pretpostavki, želja, planova, da najčešće daje odgovor na ono što u njoj tražimo. Ali, aktualiziranje teksta ne smije zaobilaziti proces transkulturacije, svijesti da biblijski tekst dolazi iz vremenski udaljene i suvremenom čovjeku strane kulture. Pismo uvijek treba biti polazište, a ne nikako recept sučeljavanja naših životnih vrijednosti s onima koje su predložene u njemu.⁴⁷ Pismo je konaturalno Crkvi i može se ispravno čitati samo u kontekstu Crkve.⁴⁸ Ne smije se nikada reducirati samo na ilustraciju, anegdodu, već mu se, sukladno zahtijevima komunikacije, mora pristupati određenom metodologijom. U tu metodologiju svakako spada izravan kontakt s tekstem, ali ne bez njegova povijesnog i književnog konteksta, bez refleksije i zajedničkog dijaloga, bez molitvenog produbljivanja, bez odnosa sa životnom situacijom čitatelja, bez vođenja računa o jeziku i izričaju, bez slavljeničkog konteksta i operativnog ostvarivanja u životu. Ove metodološke pretpostavke mogu čitanje Biblije u zajednici učiniti plodnim i učinkovitim.

46 Zavisno o temeljnim orijentirima, u raznim skupinama postoje različite tipologije čitanja. Tako, razne skupine u velikim gradovima ili one koje se oslanjaju na teologiju oslobođenja prenaglašuju socio-političko tumačenje Biblije; neokatekumeni inzistiraju na tekstu kao izvoru osobnog obraćenja; *cursillos de cristianidad* na duhovnosti; fokolarini na pastoralu, itd.

47 Usp. odgovor na 18. pitanje: "Što biste naveli kao najvažniji razlog za čitanje Biblije? u R. E. Brown, *Biblija: 101 pitanje i odgovor*, Miob, Velika Gorica, 1999., str. 34s.

48 Usp. K. Rahner, *Inspiration in the Bible*, Herder and Herder, New York, 1961., posebice str. 40-54.

Posebnu opasnost za Bibliju u takvim skupinama predstavlja fundamentalističko i integrističko čitanje.⁴⁹ Obilježeno je pripisivanjem Pismu apsolutne vrijednosti, tvrdeći da je razumljivo po sebi i da ne treba nikakvo tumačenje, jer ima potpuni auktoritet kao riječ Božja. Popraćeno je milenarističkim tumačenjima povijesti koja potpuno i cjelovito osuđuju ovaj svijet, a rješenje svih povijesnih problema i zavrzlama prebacuju u dan Božje srdžbe. U okrilju katoličkih skupina i baznih zajednica koje vode računa o Božjoj objavi u ljudskoj riječi i utjelovljenu na svu sreću ovakvo čitanje ne dolazi do izražaja, ali, vodeći računa o sve većem broju novih religioznih pokreta,⁵⁰ posebice tipa Svjedoci Jehove,⁵¹ ni katoličke zajednice i skupine nisu od ovoga zaštićene. Fundamentalističko ili doslovno čitanje Biblije ima neke ispravne naglaske, ali ne i metodu. "Po mom sudu", kaže R. E. Brown, "doslovno se čitanje Biblije intelektualno ne može obraniti i posve je nepotrebno za obranu temeljnoga kršćanskog naučavanja."⁵²

Čitanje Biblije događa se i na raznim pučkim biblijskim tečajevima i skupinama. Bez obzira na različitu orijentaciju,⁵³ svima je zajedničko uvođenje u sustavno čitanje Biblije, koje vodi računa o razini sudionika. Osim boljeg poznavanja i prihvaćanja Pisma, svrha im je utjecati na osobni život i socijalnu zauzetost sudionika. Glavna značajka im je bolje razumijevanje biblijskog teksta u smislu uvažavanja cjelovitosti Biblije, jednog njezinog dijela, pojedine knjige ili povijesno-tematski homogene skupine knjiga.

-
- 49 Usp. E. Laverdiere, *Fundamentalism: A Pastoral Concern*, u: *The Bible Today* 21 (1983) 5-11; J. Barr, *La comprensione fondamentalistica della Scrittura*, u: *Concilium* 8 (1980) 132-142; I. Šporčić, *Biblija i novi religiozni pokreti*, u: M. Nikić (ured.), *Novi religiozni pokreti. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove o novim religioznim pokretima*, FTI, Zagreb, 1997., str. 68-93.
- 50 Mogu se konzultirati svi radove u M. Nikić (ured.), *Novi religiozni pokreti. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove o novim religioznim pokretima*, FTI, Zagreb, 1997.
- 51 Na hrvatskom jeziku mogu se konzultirati V. Merćep, *Svjedoci Jehove. Katolička prosudba*, CUS, Split, 1993.; A. Mateljan, *Pred svjedocima Jehove*, CUS, Split, 1996; Isti, *Izazov apokaliptičkih sekti*, u: *Tražeci uporište*, CUS, Split, 2000., str. 337-364.
- 52 Usp. R. E. Brown, *Biblija: 101 pitanje i odgovor*, Miob, Velika Gorica, 1999., str. 49-54, navod na str. 50.
- 53 Nabrajamo samo neke: formativno-divulgativna, čisto formativna, specifično duhovna, pastoralno-apostolska, katehetska, itd.

4.2.2. Osobno čitanje Pisma - duhovno čitanje

Osobno čitanje Pisma promatramo pod vidom duhovnog čitanja, pri čemu pojam duhovno uzimamo u smislu pavlovskog pridjeva *pneumatikos* (usp. 1Kor 2,13-15; 9,11; 14,1).⁵⁴ Njime se izražava dvostruka vjernička dimenzija: 1. ukorjenjenost u događaju Božje objave, koji se povijesno ostvario u Isusu iz Nazareta koji je kao Krist prisutan u Crkvi, posebice u riječi Božjoj i sakramentima; 2. osobno usvajanje Kristove spasenjske poruke od strane pojedinog kršćanina, koje mu postaje motivom kršćanskog ponašanja i trajnog obnavljanja u općem okviru odgovora koji Crkva daje riječi Božjoj. Prva dimenzija određuje opći okvir kršćanskoga života, a druga dimenzija, koja se posebice ostvaruje kroz osobno duhovno čitanje Pisma, nudi mogućnost prihvaćanja Boga koji nam po Kristu dolazi u susret u riječi Božjoj i sakramentima Crkve (usp. LG 7 i DV 2) i potiče na aktivnu zauzetost u pogledu nasljedovanja Krista i ostvarivanja Božjeg kraljevstva u društvu u kojem se živi.⁵⁵

Duhovno čitanje⁵⁶ događa se u prikladnom ambijentu koji omogućuje sabranost. Tekstu koji se izabire ili koji po nekom ključu dolazi na red⁵⁷ pristupa se sa sviješću da sadrži zapisanu Božju poruku čovjeku, točnije, osobno onome koji ga čita. Inicijativa uvijek dolazi od Boga, jer se on objavljuje i komunicira ljudima otajstvo svoje volje. Čitanje se odvija polagano i sabrano, uočavajući bitne momente i elemente teksta, primjerice riječi, subjekte događanja, osjećaje aktera, svojstva njihova djelovanja, činjenice koje spominju, riječi koje govore, upotrijebljene slike i simbole, itd. Čitanje je odre-

⁵⁴ Usp. J. Kremer, *Pneumatikos*, u: EWNT III, Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln, ²1992., stupp. 291-293.

⁵⁵ Usp. B. Maggioni, *Esperienza spirituale nella Bibbia*, u: *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Roma, 1979., str. 542-601; A. Piloni, *Teologia della preghiera: contributo dei recenti dizionari teologici*, u: RivLtg 65 (1978), str. 169-183; H. U. von Balthasar, *La preghiera cristiana*, u: *Communio* 14 (1985), str. 4-16. Mogu se konzul-tirati sljedeća djela: M. Magrassi, *Bibbia e preghiera*, Milano, 1983; Isti, *Le "leggi strutturali" del dialogo con Dio*, u: ParSpV 3 (1979), str. 7-10; S. A. Panimolle (izd.), *Ascolto della parola e preghiera. La "lectio divina"*, Città del Vaticano, 1987; M. Azevedo, *La preghiera di Gesù norma della nostra preghiera*, u: VitaCons 21 (1985), str. 916-922; R. Latourelle, *L'uomo e i suoi problemi alla luce di Cristo*, Assisi, 1982.

⁵⁶ Oдавle dalje uglavno slijedimo S. Kušar, *Učitelju, gdje stanuješ. Pokušaji kršćanskoga razlikovanja*, Glas Koncila, Zagreb, 1997., str. 171-189; S. A. Panimolle, *I quattro gradini della "lectio divina" secondo Guido il Certosino*, u: Isti (izd.), *Ascolto della parola e preghiera. La "lectio divina"*, Città del Vaticano, 1987., str. 175-183.

⁵⁷ Ključ redosljeda mogu biti, primjerice: dnevna ili nedjeljna liturgijska čitanja, čitanje jedne biblijske knjige u slijedu, čitanje paralelnih ulomaka, itd.

đeno izlaganjem, predanjem svega sebe tim momentima, dopuštanjem da nas pogode, oslušivanjem njihovih misaonih i čuvstvenih odjeka u nama. Pri čitanju valja dati prostora i asocijacijama, posebice ako nas upućuju na paralelne ili odlomke koji su suprotni našem. Kad se prepustimo tekstu, lako ga primjenjujemo na sebe.

Primjena je već druga faza duhovnog čitanja. Događa se kao razmatranje ili meditacija po kojoj trajne vrijednosti teksta dolaze do izražaja za osobu čitatelja. Trajne vrijednosti, kao što su, s Božje strane, ljubav, milosrđe, vjernost, pravednost, zauzetost, a s ljudske strane, hvala, zahvala, kajanje, poklonstvo, strahopoštovanje, udivljenje, prošnja, potiču čitatelja da ih uspoređuje sa svojom osobnom životnom situacijom. Kada čitatelj osjeti da ga neki moment iz teksta tako pogađa da mu ne da mira ili da ga upravo smiruje, da ga raduje ili da mu nanosi bol, može to prihvatiti kao znak djelovanja Duha Božjega koji ga usmjerava i potiče na djelovanje, koji ga pogađa, prosvjetljuje, sokoli i potiče. Jedna istina ili mig, nešto što mu je osobno važno ili što ga ispunja jednim sadržajem, potiče čitatelja da dade odgovor, misleno, osjećajno ili usmeno, na apel primljene Božje riječi. Ovime smo već zakoračili u treću fazu čitanja, gdje čitanje postaje dijalog s Bogom, molitva.

Probuđen Božjom riječju čitatelj u molitvi odgovara Bogu na njegov poziv. Odgovor Bogu ne mora biti urječen. Dovoljno je da čitatelj dopusti da ono što mu pokreće srce preraste u spontanu molitvu srca. Razgovor s Bogom kao vjernički odgovor Bogu koji nam progovara događa se u ozračju ljubavi, samopredanja Onome koji po riječi Pisma izaziva naša čuvstva, misli i volju. Odgovor vjere može biti u obliku zahvale, poklonstva, prošnje, vapaja, ili svega pomalo, jer molitva sintetizira čitateljevo biće, diže ga k Bogu i produbljuje njegov identitet. Molitva je polet cijeloga bića k Bogu i, kada se to dogodi, već smo na terenu četvrte faze čitanja. Uronili smo u kontemplaciju ili promatranje.

Kontemplacija pojednostavnjuje, stapa u jednu temeljnu gestu ili držanje nutrine sve ono što je čitatelja do sada pokretalo na razini čuvstava, volje i uma. To je neometana unutarnja usmjerenost na Boga, smiraj u tišini pred Bogom, svijest njegove neizrecive prisutnosti, izlazak iz sebe u poslušku Božjoj riječi. Neće se uvijek dogoditi, ali, kad se dogodi, čitatelj će se doživjeti u jedino ispravnom stavu pred Bogom, stavu slušatelja. Slušanjem stječe duboko unutarnje iskustvo Boga koje, kao i svako iskustvo, potiče na djelovanje.

Djelovanje na koje nas potiče duhovno-molitveno čitanje Pisma najprije se pojavljuje kao ono što Pavao u svojim poslanicama naziva razlikovanje (usp. Rim 12), a onda kao odluka. Razlikovanje je sposobnost shvaćanja onoga što u životu čitatelja, u svijetu i povijesti

odgovara Božjim naumima spasenja, a što im je suprotno. A odluka je sposobnost biranja i izabiranja između mogućih čina i postupaka upravo onih koji odgovaraju poruci Radosne vijesti. Molitveno čitanje dovodi tako čitatelja do prave kršćanske slobode, one o kojoj Pavao govori u Gal 5,1 i koju razlaže govorom o plodovima Duha. Djelovanje koje izrasta iz molitvenog čitanja Pisma očituje se kao: ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrotu, vjernost, blagost i uzdržljivost (Gal 5,22s). Protiv ovih, kaže Pavao, nema Zakona, a mi možemo reći da u njima postojanje i djelovanje Biblije u životu Crkve nalazi svoju svrhu.

Zaključak

Bogu koji u Pismu progovara, očituje i daruje sebe ljudima, utjelovljujući se u ljudsku riječ epohe u kojoj je ova zapisana, jedini mogući i ispravan odgovor jest poslušna vjera pojedinca ili zajednice kojom se čitavo biće oslanja i povjerava takvom Bogu koji je izišao iz svoje skrovitosti i potražio čovjeka, nudeći mu put i pomoć na putu spasenja. Biblija koja je konstitutivni čimbenik Crkve izraz je te Božje spasiteljske volje prema čovječanstvu. Sve značajnije faze i bitni momenti crkvenog življenja obilježeni su ponudom Božje riječi u pisanoj obliku. Taj pisani oblik dao je trajnu formu Božjoj riječi, koja nadilazi prostore i vremena, narode i kulture. Božja riječ je neiscrpiva u svome bogatstvu. Jednako se obraća i onom najpriprostijem i onom najučenijem čovjeku; ima što kazati i onom koji je živio prije dvije ili više tisuća godina i onom koji živi na pragu trećega tisućljeća od utjelovljenja Božje Riječi u osobi Isusa iz Nazareta; uvijek je aktualna, izazivačka i usmjerujuća, jer je čovjek uvijek bio i ostaje, najjednostavnije rečeno, slika Božja, tražitelj Boga i njegov predstavnik u povijesti. Ponuda Božje riječi rezultira kod čovjeka slavljeničkim navještajem i njezinim razlaganjem i tumačenjem u slavljeničkom kontekstu Crkve (liturgija). Čovjek može uvijek nad njom reflektirati i tražiti nove putove otkrivanja njezina bogatstva za osobni i komunitarni život (teologija i egzegeza). Božja riječ izaziva, potiče i odgaja služitelje riječi, one koji je proglašuju i sustavno uvode druge u njezino bogatstvo, želeći svima ponuditi zrelost vjere i Božje spasenje (služitelji riječi). Božja riječ je hrana ljudskom duhu, a konzumira se osobnim čitanjem i razmatranjem, i to tako da oni prerastaju u molitvu i kontemplaciju, u dijalog sa živim Bogom, te u ogledalo i usmjerenje ljudskog življenja u svjetlu unutrašnjeg iskustva Boga koji transformira i daje smisao cjelokupnoj zbilji. Bez pisane Božje riječi, njezinog slavljenja, reflektiranja, služenja njome i njoj, bez konzumiranja nje kao hrane na osobnoj razini, čovječanstvo

sigurno ne bi doseglo razinu na kojoj se nalazi, a, usuđujem se reći, možda više ne bi ni postojalo. Biblija nije jedini, ali svakako jest temeljni izvor života Crkve i življenja u Crkvi.

THE BIBLE IN THE LIFE OF THE CHURCH

Summary

As a book, or more exactly a library which preserves in the scriptural form the fundamental experience of God's relationship with Israel and the former Church, the Bible gets its physiognomy in the Church's milieu and continues to live in It. We have treated the theme "the Bible in the life of the Church" in a synchronous way, following the instructions of the II Vatican Council, with a dyachronous digressions sometime. We tried to notice the Church's consciousness and the faith of Its members as regards the Bible's importance in the actual historical moment of the Church's life, leaning on the most recent ecclesiastical documents as regards the Bible. First of all we examined the function, significance and importance of the Bible in the liturgy, particularly in view of the proclamation of word and the homily. Then we have observed the presence of the Bible in the Theology and the presence of the Theology in the Bible, with the particular relief on the Bible in the contemporary exegesis. On the third place we have treated the Bible in view of the service to the word in the form of the sermon and the catechesis. At the end, together with the brief historical glance on the lecture of the Bible in the Church, we have put in relief the two most important views of the today's lecture - in a community or in groups and the personal spirital lecture - through which the God's word in the today's occasions becomes the most frequently a nourishment to the human spirit, a fundament of his meditations, of his prayer's dialogue with the living God, of his contemplation and determination of the whole life.